

„sociaal” evangelie; de C. kan dan alleen ten zegen zijn, als ze niet Cat.-bediening is maar dienst des Woords.

Litt.: zie K. Dijk, De dienst der prediking, hst. XI.

PROF. DR. K. DIJK

CATECHUMEEN. Wie in de eerste eeuwen van het Christendom tot de kerk wilde toetreden, ging zich melden als c. bij de bisschop of een van de andere geestelijken. De naam werd genoteerd en naar de motieven van het verzoek werd navraag gedaan. Hierna werden met de betrokkene de hoofdpunten van de chr. religie en van het chr. leven in het kort besproken, waarna instemming met het behandelde gevraagd werd. De c. kreeg aan het slot van het onderhoud, dat van een half uur tot twee uren in beslag kon nemen, het kruisteken. Ook werden hem de handen opgelegd, terwijl de Boze, die tot dusver van dit leven bezit had genomen, werd uitgeblazen. Tenslotte werd hem een weinig exorcisme-brood-en-zout uitgereikt. Dit laatste werd waarschijnlijk opgevat als een soort van verweermiddel tegen de demonen, voor wie men steeds op zijn hoede moest blijven.

De vier bovengenoemde, onderling samenhangende, plechtigheden, kon men zien als een afschaduwing van de eigenlijke opneming in de kerk bij de doop. Het kruisteken wees heen naar de doop; de handoplegging naar het vormsel en het stukje brood-en-zout naar de avondmaalsviering.

Voor velen was deze band met de kerk als c. alles. Ze bleven hun leven lang, tot op hun sterfbed toe, in deze staat. Ze luisterden met meer of minder regelmaat naar de prediking op de zondag, en werden na afloop daarvan met de formule, die toen missa heette, weggezonden. Ze wensten niet langer voor een rasechte heiden door te gaan, maar deinsden er ook voor terug zich door de doop in de kerk te laten opnemen. Vele preken van de bisschoppen richtten zich dan ook tot de c., om hen tot de besliste keus te bewegen. Wie lid van de gemeente in volle rechten wenste te worden, gaf zich tegen de vastentijd op als competens ←, en werd na een strenge proeftijd van zeven of acht weken met Pasen gedoopt.

Litt.: A. Sizoo, S. Aureli Augustini de fide spe caritate, de catechizandis rudibus, 1947; F. van der Meer, Augustinus de zielzorger, 1949.

DR. H. MULDER

CATEGORIE, van het Gr. woord *kategoria*. In de logica van de Gr. denker Aristoteles betekent c. het predikaat in een oordeel, d.w.z. datgene wat in een oordeel wordt gezegd van een subject, dat als zelfstandig betrekkingspunt (substantie) van alle predikatieve bepalingen moet worden beschouwd. Deze logische betekenis van de term hangt ten nauwste samen met de Aristotelische metafysica of zijnsleer, waarin de c. optreden als eerste bepalingen van de wijzen van zijn, waarop alle oordelen in laatste instantie worden ondersteld betrokken te zijn. In deze zijnsleer fungeert de substantie zelve als eerste c., waarop alle andere (zg. accidentele of bijkomstige) c. betrokken zijn. Deze accidentele c. zijn die van kwantiteit, kwaliteit, relatie, plaats, tijd, posi-

tie, werking en ondergaan van werking (oorzaak en gevolg) en toestand (habitus, „hebbelijkheid”).

Aristoteles is inderdaad de grondlegger der c.leer, ofschoon vóór hem reeds Plato de begrippen op laatste grondbegrippen terugvoerde. In zijn dialoog *Sophistes* noemde Plato deze grondbegrippen of c. „hoogste genera” en onderscheidde de volgende: zijn, identiteit, anderszijn, verandering en constantheid. Intussen bleef de c.leer een punt van strijd tussen de verschillende wijsgerige scholen. Men twistte zowel over het aantal der aan te nemen c. als over de vraag, of ze inderdaad, gelijk Plato en Aristoteles leerden, uit het zuivere denken, dan wel uit de zinnelijke ervaring zijn afgeleid en of ze al of niet een metafysische betekenis hebben. In de Kantiaanse kenniskritiek wordt aan de c. iedere metafysische betekenis ontzegd, gelijk dit reeds vóór Kant door de Schotse denker David Hume was geschied, die de c. der substantie en causaliteit liet ontspringen uit associaties van zinnelijke gewaarwordingen. Kant verwierp echter deze psychologistische opvatting van de oorsprong der c. Volgens hem zijn deze laatste veeleer apriorische logische denkvormen, die een geordende ervaring van de natuurverschijnselen eerst mogelijk maken. Zij zijn als zodanig noodwendig betrokken op het nog ongeordend materiaal van zinnelijke indrukken, dat wij in de „aanschouwingsvormen” van ruimte en tijd ontvangen en kunnen dus niet betrokken worden op de voor de mens onkenbare „Dinge an sich”, d.w.z. de werkelijkheid, zoals ze buiten het menselijk bewustzijn is. Zij dienen slechts om de verbinding (synthesis) van een zinnelijke menigvuldigheid van indrukken onder zuivere denkbegrippen te brengen. Daar deze synthetische functie der c. volgens Kant een zuiver logische en spontane functie van het menselijk verstand is, tracht hij zijn „tafel der c.” af te leiden uit de fundamentele soorten van logische oordelen. Naar deze oordeelsoorten onderscheidt Kant dan twaalf c., die in vier klassen worden ondergebracht: 1° c. der kwantiteit (eenheid, veelheid en alheid); 2° die der kwaliteit (realiteit, negatie, beperking); 3° die der relatie (substantie, causaliteit, wisselwerking); 4° die der modaliteit (mogelijkheid, werkelijkheid, noodwendigheid).

In de Wijsbegeerte der Wetsidee wordt de traditionele c.leer principieel verworpen, zowel in haar metafysische als in haar kentheoretische uitwerking, omdat zij onverenigbaar is met de fundamentele structuren van de menselijke ervaringshorizon, zoals deze in de goddelijke scheppingsorde gegrond is. Zij leidt daardoor tot onomlijnde begripsvorming en, van christelijk standpunt gezien, onaanvaardbare probleemstellingen. Zie ook onder *Analogie* en *Wijsbegeerte, Kritische*.

PROF. DR. H. DOOYEWEERD

CATEGORISCHE IMPERATIEF, zie *Imperatief, Categorische*.

CATENEN, „kettingen”, is de naam voor de verklaringen van Bijbelboeken, die bestaan uit aaneenrijgingen van aanhalingen uit de